

*Татьков Віктор Іванович,
Голова Вищого господарського суду
України, кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України*

НА ШЛЯХУ ДО ЕФЕКТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Судовий захист прав і охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин був і залишається одним з найважливіших чинників становлення і розвитку економіки України.

Вітчизняна система судів господарської юрисдикції пройшла тривалий шлях становлення і реформування, результатом якого стали значні позитивні зрушення. Дієвим механізмом модернізації судової системи став Закон України «Про судоустрій і статус судів», у якому закріплено весь попередній позитивний досвід реформування.

Проведення судової реформи — суттєвий крок у розбудові державності в Україні. Президент України В. Ф. Янукович, цілком поділяючи рекомендації Венеціанської комісії щодо необхідності подальшого вдосконалення судової системи, під час виступу на урочистому засіданні з нагоди святкування Дня працівників суду зазначив, що судова реформа в нашій державі триватиме й надалі, адже світовий досвід свідчить, що судова реформа є процесом постійного вдосконалення, оскільки на сьогодні немає жодної країни, яка б вважала, що її правосуддя настільки довершене, що далі поліпшувати його не треба.

Реформування судової системи, зокрема подальше вдосконалення функціонування діяльності господарських судів, у тому числі вжиття постійних заходів для належної організації їх роботи, завжди залишається акту-

альним і пріоритетним завданням. Ефективність правосуддя залежить не лише від визначених процесуальних форм його здійснення, професійної якості всього суддівського корпусу, а й безпосередньо від зовнішньої та внутрішньої організаційної, управлінської діяльності суду. Основними критеріями оцінки ефективності господарського судочинства є: доступність і незалежність суду; якість кадрового складу судової системи — професіоналізм суддів і працівників апарату суду; ефективність судового управління — як судовою системою, так і окремим судом; довіра до суду. Однією з важливих умов доступності правосуддя є поінформованість особи про організацію та порядок діяльності судів. Правосуддя не стане доступним, якщо система судів лишатиметься для особи складною та незрозумілою щодо визначення компетентного суду для вирішення її справи.

Завданням подальшого розвитку правосуддя є підняття на більш високий якісний рівень утвердження верховенства права у суспільстві та забезпечення кожній людині, а так само і кожному суб'єкту господарської діяльності права на справедливий розгляд їх справи незалежним і неупередженим судом. Як зазначено в Стратегічному плані розвитку судової влади України на 2013—2015 роки, затвердженому Радою суддів України 21 грудня 2012 року, подальший розвиток правосуддя в Україні має бути спрямований

на забезпечення доступності правосуддя, справедливої судової процедури, незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів, ефективності судового захисту [1]. Поставлені цим Стратегічним планом завдання цілком актуальні і для системи господарських судів.

Безперечно, першим і найважливішим питанням стратегії української судової влади є забезпечення незалежності суддів і самостійності судової системи на державному, інституційному та індивідуальному рівнях, захист від будь-якого впливу.

Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Незалежність суддів полягає передусім у їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя з будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею. Гарантована Конституцією України незалежність суддів забезпечується, в тому числі, гарантованим державою особливим порядком фінансування судів і діяльності суддів, спрямованим на встановлення належних умов для здійснення незалежного правосуддя.

Незважаючи на окремі позитивні зрушення у фінансуванні судів після проведення судової реформи, практика сьогодення потребує подальшого посилення фінансових гарантій судової системи, за відсутності яких неможливе існування ефективного судочинства. Тому не випадково суддівська спільнота визначила одним із стратегічних завдань розвитку судової влади на найближчу перспективу покращення стану фінансування, що передбачає забезпечення достатньої кількості необхідних ресурсів для покриття витрат на здійснення правосуддя, а також запровадження належного й прозорого управління та ефективного використання ресурсів.

Одним з основних позитивних моментів судової реформи є підвищення ролі суддівського самоврядування та обмеження адміністративного впливу на суддю. Збори суддів відповідного суду, ради суддів і конференції суддів, а також Рада суддів України і

з'їзд суддів України наділені належним обсягом повноважень і важелями для вирішення внутрішніх проблем судів. Від рівня суддівського самоврядування залежить ступінь професійної незалежності, підвищення ролі суддів у зміцненні законності та правопорядку в нашій країні і як наслідок — поваги і довіри громадськості.

Головною фігурою судової системи є суддя. Саме від його професійного досвіду, знань, навичок і вмінь залежить якість судового рішення — наскільки воно буде правовим і справедливим. Ключовою передумовою забезпечення якості судового рішення є створення належних організаційних умов, за яких до судді висувуються високі вимоги та, водночас, йому забезпечуються можливості для незалежного, неупередженого здійснення правосуддя, гідні умови оплати праці, гарантії безпеки тощо.

Актуальним питанням організації судової влади є подолання надмірної завантаженості суддів, яка стає на заваді своєчасному та ефективному вирішенню справ і призводить до порушення гарантованого кожному статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права на справедливий суд упродовж розумного строку. Однак слід наголосити, що розумність тривалості розгляду справи має визначатися з огляду на конкретні обставини справи з урахуванням таких критеріїв, як комплексність справи, поведінка заявника і відповідних державних органів, що підтверджується і практикою Європейського суду з прав людини.

Доцільним вбачається розроблення методології визначення розумних строків розгляду судом справи з урахуванням таких об'єктивних чинників, як складність справи, суб'єктний склад учасників правовідносин, необхідність вчинення таких процесуальних дій, як проведення експертизи, огляд доказів за місцем події тощо, а також ступеня навантаження на суддів різних судових юрисдикцій. Це дозволить обґрунтувати норми щодо кількості суддів у суді, оптимізувати організацію роботи в суді та вдосконалити інститут дисциплінарної відповідальності суддів за порушення строків розгляду справ.

Розуміючи важливу роль судді, від якого саме залежить ефективність та якість здійснення правосуддя, за останні роки держава здійснила низку заходів, спрямованих на забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи. Зокрема, засновано спеціальний навчальний заклад, яким стала Національна школа суддів України (утворена рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 21 грудня 2010 року). Організація спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, яка покладена на Національну школу суддів, полягає не лише в підготовці слухача до здачі кваліфікаційного іспиту, а й у підготовці його для подальшої роботи на посаді судді. Крім спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді Національною школою суддів проводяться: підготовка суддів, яких призначено на посаду судді вперше, обрано на посаду судді безстроково, а також суддів, які призначені на адміністративні посади; інші періодичні навчання суддів з метою підвищення рівня їх кваліфікації; підготовка працівників апаратів судів.

Забезпечення єдності у застосуванні законів є базовим принципом діяльності судової системи, що нерозривно пов'язаний із принципом правової визначеності — одним з основоположних елементів верховенства права. Вищий господарський суд України відповідно до визначених повноважень: здійснює вивчення та узагальнення судової практики, надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою забезпечення однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці; надає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ господарської юрисдикції. З цією метою створюються робочі групи за участю суддів, здійснюються виїзди до місцевих та апеляційних господарських судів для вивчення відповідної практики, проводяться семінари, круглі столи, наради тощо із залученням не лише суддів господарських судів, а й спеціалістів апаратів судів, науковців. Зазначене дозволяє забезпечити суддів необхідним право-

вим інструментарієм для здійснення ними якісного правосуддя, правильного тлумачення й застосування чинного законодавства та уникнення судових помилок. Разом з тим, навіть за наявності методичного підґрунтя для правильного застосування законодавства при прийнятті рішень такі помилки все-таки трапляються.

Необхідно пам'ятати, що будь-які порушення з боку судді, в тому числі недотримання ним процесуальних строків, неправильне тлумачення норм права формують негативний імідж судді як носія правосуддя. У зв'язку з цим потребує певного коригування інститут відповідальності суддів, зокрема в частині диференціації діянь і стягнень за них, з метою забезпечення адекватного реагування на порушення з боку суддів залежно від їх (порушень) характеру і наслідків.

Водночас поряд із заходами відповідальності мають бути визначені заходи з оцінки якості суддівської праці, стимулювання професійного росту, підвищення рівня власної правосвідомості.

Безумовно, належна організація роботи та взагалі здійснення ефективного судочинства безпосередньо залежать від знань і професійних якостей як безпосередньо керівництва кожного суду, так і кожного окремого працівника, однак вирішення порушених питань значною мірою залежить від відповідних законодавчих способів їх розв'язання.

На сьогодні нарізла необхідність вдосконалення конституційного регулювання питань, пов'язаних із забезпеченням в Україні належного здійснення правосуддя.

За оцінками як вітчизняних фахівців, так і європейських експертів судово-правова реформа в Україні з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не була завершена і потребує подальших кроків. Відповідно, спостерігаємо активізацію в Україні процесів, пов'язаних з оновленням Конституції України. Зокрема, Указом Президента України від 17 травня 2012 року № 328/2012 створено Конституційну асамблею, на яку покладено завдання напрацювання пропозицій щодо внесення змін до Конституції України з урахуванням досяг-

нень і тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму, із залученням в установленому порядку до цієї роботи провідних учених, представників громадянського суспільства і різних політичних сил, міжнародних експертів Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), експертів інших міжнародних установ та організацій. Не залишаються поза увагою і питання судочинства.

Як наголосив Президент України на першому засіданні Конституційної Асамблеї, «конституційні зміни мають бути покладені в основу ефективної судової системи, запровадження європейських підходів доступу до судової професії, закріплення гарантій реальної незалежності суддів, утвердження дієвого та ефективного суддівського самоврядування» [3].

Тому, розглядаючи окремі питання, пов'язані з організацією роботи в господарських судах, слід зважувати і на сучасні про-

цеси конституційної модернізації, складовою частиною якої є питання правосуддя, та вирішувати їх комплексно й узгоджено з іншими проблемами функціонування судової влади України з метою забезпечення належного захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які звертаються до суду.

Судова влада є одним із компонентів державної влади, а дієва система правосуддя — фундаментом правової держави. На сьогодні роль суду має бути переосмислена з позицій підвищення вимог до забезпечення конституційних і міжнародно-правових стандартів. Суд має стати ще більш ефективним органом захисту прав людини та основоположних свобод, що діє на принципах справедливості, незалежності, доступності й відкритості. У даному аспекті судово-правова реформа в нашій державі повинна спрямовуватись на підвищення ефективності правосуддя, зокрема шляхом забезпечення належної організації роботи кожного конкретного суду.

Список використаних джерел

1. Стратегічний план розвитку судової влади на 2013—2015 роки, затверджений Радою суддів України 21.12.12 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал «Судова влада України». — Режим доступу : <http://www.court.gov.ua/969076/rsusp/>.

2. Защита права собственности и права на справедливое правосудие : практическое руководство для украинского юриста по применению Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года / под. общ. ред. Ю. В. Щекина. — Х. : МП «Крок», 2008. — 108 с. — С. 77; Case of Baraona v. Portugal (Application no. 10092/82) 8 July 1987 [Електронний ресурс] // База даних рішень Європейського суду з прав людини HUDOC. — Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57428>.

3. Виступ Президента на першому засіданні Конституційної Асамблеї [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Президента України. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/24550.html>.